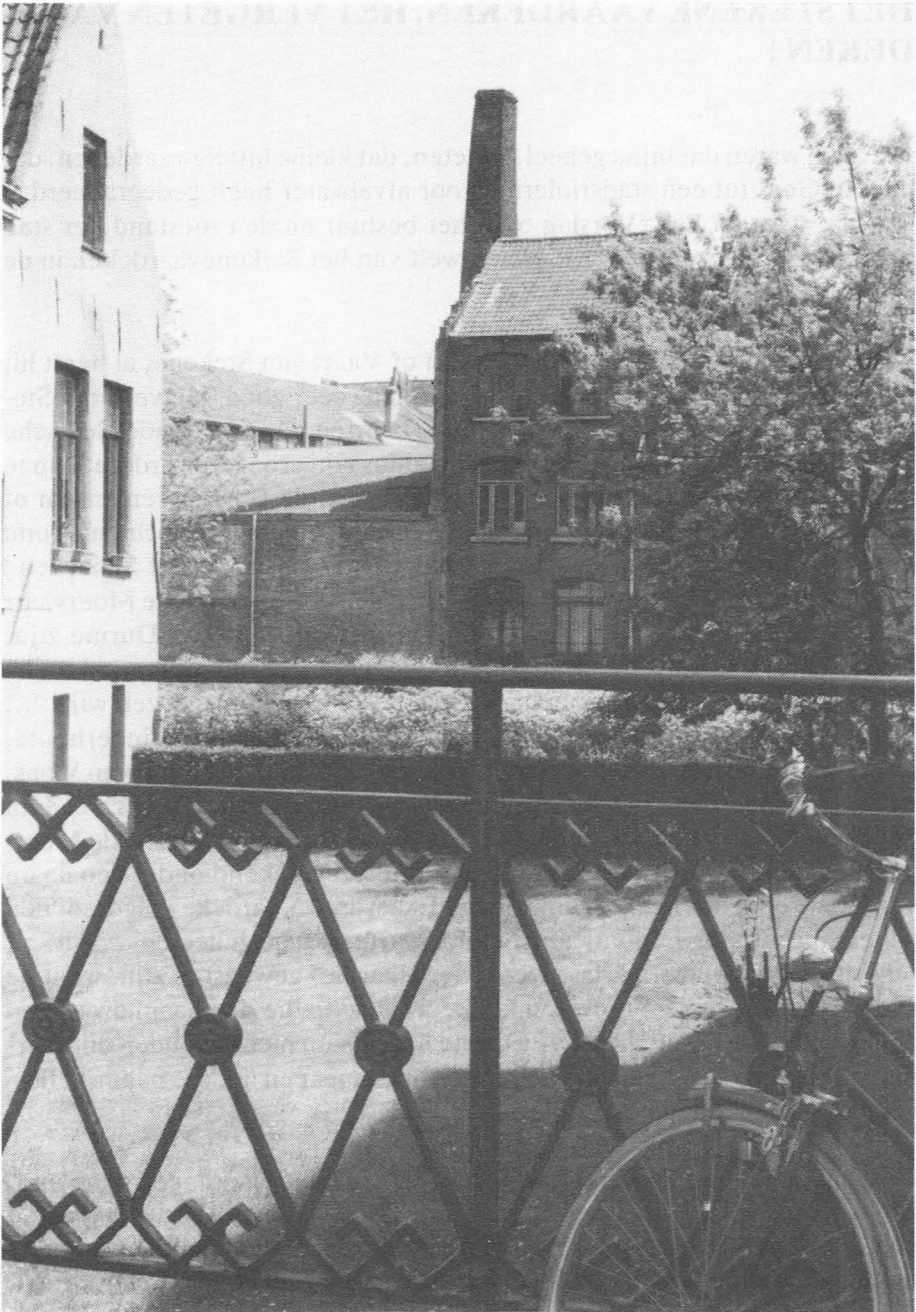

HET STEKENE VAARDEKEN, HET VERGETEN VAARDEKEN !

Ja,... wij waren dat bijna geheel vergeten, dat kleine luttele vaardeken, dat men te Gent tot een stadsriolering voor afvalwater heeft gedegradeerd... Op blz. 135 van het "Verslag over het bestuur en den toestand der stad Gent in 1945" lezen we : "... Het gewelf van het Stekenevaardeken in de Fiévéstraat werd versterkt..."

Te Stekene kent men de Stekense vaart of Vaart van Stekene, al heeft hij ook reeds veel van zijn pluimen verloren, nog zeer goed. Hij verbindt Stekene met de Moervaart en wordt op oude kaarten soms de "Oude Gentsche Vaart" genoemd. Men zou geneigd zijn aldus zijn vroegere verdere loop te zien in de oude beddingen van : de Moervaart, de Burggravenstroom of Burggravenvisserij en de Schipgracht of Schippersgracht; doch dan komt men uit aan de Leie te Gent, in de Oudburg, niet ver van het Sluizeken ! Volgens Maurice Van Damme is de Moere de voorloper van de Moervaart en zou de Zuidlede, met haar grillige kronkels in feite de Durme zijn, alhoewel hij toegeeft, dat deze waterlopen niet meer hun oorspronkelijke loop volledig behouden hebben. Op blz. 8 van zijn verslag lezen wij : "... Vervolgens vloeit de Caele langs Landegem, Meerendré, Vinderhoute, Evergem, Langerbrugge, Roodenhuyze, en vandaar in het Land van Waas, waar zij zich verdeelt in twee armen, waarvan de eene zuidwaarts, reeds in 1412 den naam droeg van Zuidleede, en de andere noordwaarts, de Moervaart genoemd wordt. Vroeger was de Zuidleede gekend onder den naam van Zeule en, vóór het bestaan van het Exaardsch Vaardeke volgde zij den watergang die nu Fondatiegracht of Zwarte gracht geheeten wordt; zij schijnt de bijzonderste arm onzer rivier (Durme) geweest te zijn, want de Moervaart was te dien tijde een kleine waterloop die den naam droeg van de Moere..." Waarom heeft de Durme haar naam niet behouden en waarom splitst deze rivier zich in twee waterlopen met een andere naam ? Hiervoor moet een reden bestaan !

Te Gent neemt het Stekene vaardeken, ook Stekens vaardeken genoemd, zijn aanvang in de Leie (toevallig het stuk Nieuwe Leie, waarvan niemand de oorsprong kent !) bijna rechtover de gewezen Baudeloabdij, tussen de huidige Minnemeersbrug en het Nieuwland, loopt recht naar het noorden, bijna evenwijdig met het Nieuwland (waarvan het misschien aan de oorsprong ligt !) en loopt met een wijde zwaai naar het Handelsdok, al zijn geheimen met zich medenemend ! Tussen Kouderborn en Zwaanaarde komt een volwassen vaart, bijna haaks op deze, uit de Moervaart, om bijna rechtuit zijn weg naar Stekene en tot in Hulst verder te zetten. Men weet

Afb. 1. Gewezen verbinding van de Schipgracht met de Leie, niet ver van het Sluizeken te Gent.

dat de graaf van Vlaanderen, Robrecht van Bethune, in 1315 een vaart deed graven van Gent naar Hulst over Stekene.

Het oplossen van deze puzzel zou wel eens licht kunnen werpen op verschillende duistere punten en vragen betreffende ons historisch verleden.

Het Stekene vaardeken te Gent zou oorspronkelijk een oude Leiearm zijn. Het aanvangspunt aan de Nieuwe Leie noemde men vroeger Grundelgat en ook nog Rendelgat. Volgens Maurits Gysseling in "Gent's vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen" zou dit duiker, scheur of scheuren betekenen. We denken aldus aan een afscheuring of vertakking van de Leie, gepaard gaande met ondergrondse waterwerken. Het brugje op deze plaats werd verkeerdelijk Grendelbrug en in het Frans "Pont du Verrou" genoemd. Volgens dr. Victor Fris in "De oude straatnamen van Gent" was het Grendelgat, Grundelgat of Rendelgat een sluzeken, dat reeds in 1405 diende om de huidevetters van het Nieuwland toe te laten water uit de Leie te trekken. Het brugje zelf zou men Groenebrugsken of Groenselbrugske genoemd hebben. (1) Anderen spreken nog van verscheidene watergangen of leidingen, die men vroeger zou gegraven hebben, om indien nodig, het overtollige water van de Leie tijdig af te voeren. Zouden deze waterleidingen geen Romeinse oorsprong kunnen hebben? De Romeinen waren immers meesters in het bouwen van waterleidingen over grote afstanden en in de omgeving van Stekene werden reeds oude vondsten gedaan.

Als we naar de "Kaerte van de vier ambachten" in de "Flandria Illustrata" van Antonius Sanderus kijken, zien we een naamloze waterloop die ontspringt tussen Gent, Oostakker en Destelbergen, eerst oostwaarts loopt, om daarna noordwaarts de Zuidlede te gaan vervoegen. Op een recente kaart van Lochristi herkennen we deze waterloop als de Westlede. Het kan bijna niet anders of een deel van de Westlede moet op een bepaald moment het Stekene vaardeken geweest zijn. In zijn artikel: "Hoe ontstonden de oudste wegen in de Oost-Oudburg?" schrijft Maurits Gysseling in dit verband: "... In de late Middeleeuwen werden de rivieren gekanaliseerd, de beken tot grachten vergraven. Vandaar de namen Lede, Zuidlede, Moervaart. Het woord *lede* hoort bij *leiden*, dus een geleide, dat is gegraven of vergraven waterloop..." A.-K. Van Werveke twijfelt over de inhoud van het Octrooi van 30 maart 1315, opgesteld in het oud Frans. Hij denkt, dat er hier sprake is van verdiepen en verbreden van de Stekene vaart, die reeds vroeger zou bestaan hebben. Een vroeger octrooi kan immers verloren gegaan zijn! Nog een reden om te veronderstellen, dat de Stekene vaart reeds vóór 1315 bestond is de benaming zelf. In 1315 schijnt de vaart doortrokken te zijn tot Hulst. Ware 1315 het begin geweest, dan zou er overal

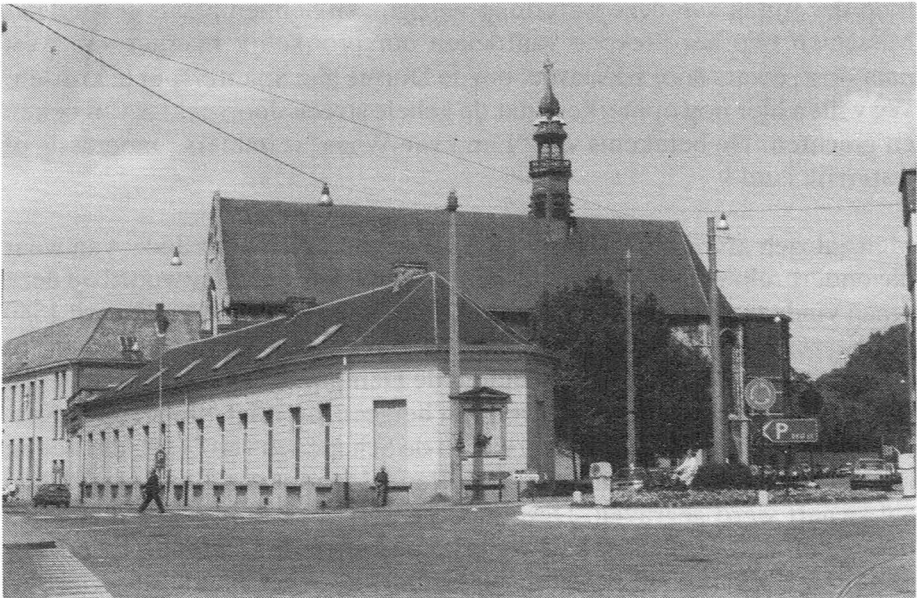
Afb. 2. Waar eens de Schipgracht was !

Afb. 3. Minne-meersbrug, Gent
Rechts, voorbij de brug, loopt ondergronds het Stekene vaardeken.

Afb. 4. Het Handelshok te Gent.

Afb. 5. Kapel van de gewezen Baudeloabdij te Gent.

sprake zijn van “Vaart naar Hulst” of “Hulsterse vaart”. De waterloop van Gent naar Stekene moet dus wel ouder zijn. Zeker is, dat de Stekene vaart een bevaarbare waterloop geweest is van Gent naar Stekene en dat de Schepenen van Gent er veel belang aan hechtten, vermits zij herhaaldelijk bevel gaven tot herdelving van de vaart. Deze waterloop moet dus zeer onderhevig geweest zijn aan verzanding !

Het kan geen toeval zijn, dat ligging, bloeiperiode en verval van het Stekene vaardeken en van de Baudeloabdij, zo duidelijke punten van overeenkomst vertonen. Het Stekene vaardeken zou immers de rechtstreekse verbinding kunnen geweest zijn van de Cisterciënzerabdij van Baudelo te Sinaai-Waas met de refuge, die de witte monniken sinds 1259 te Gent aan de Leie bezaten. De abdij van Baudelo werd in 1197 te Sinaai gesticht en werd er op 8 augustus 1578 door de calvinisten ten gronde verwoest. De benamingen “Baudelo-Meers”, “Fondatiegracht”, “Fondatiebeek” en “Fondatie” (wijk) zullen herinneringen zijn aan deze abdij. Ten opzichte van de gewezen Baudeloabdij te Sinaai, loopt de Zuidlede ten zuiden en de Westlede ten westen. Gezien hun benaming, moet het belang van deze waters in ieder geval verder gereikt hebben dan het plaatselijke. Terloops merken we nog op, dat een deel van de Westlede te Lochristi, op sommige kaarten als “Watergang” is aangeduid. Hieruit leiden we af, dat er in de loop der tijden aan deze waterloop wijzigingen hebben plaats gevonden ! Misschien liep het Stekene vaardeken oorspronkelijk rechtuit van west naar oost, dwars door Eksaarde, om de Durme aan Splettersput te kruisen. We willen hier nog opmerken, dat de gehele streek doorspekt is van beken en grachten. De betekenis van “Land van Waas” is immers : moerassig of waterrijk land !

Men zal zich afvragen : Waarom loopt het vaardeken niet door; van waar die onderbreking te Sint-Amandsberg - Oostakker ? Het antwoord op deze vraag vinden we in het vonnis geveld door Keizer Karel. Op 29 april 1540 gaf Keizer Karel o.a. bevel tot afbraak van de stadsversterkingen en tot opvulling van de stadsgrachten buiten de Dampoort, als strafmaatregel en in het vooruitzicht van het bouwen van hetgeen later het “Spanjaards Kasteel” werd genoemd. In 1691 verklaren de Schepenen van Gent, dat het op aandringen van de geestelijken van de Baudeloabdij (van Gent) was, dat de Sassevaart werd gegraven. Deze moeten zich dus wel benadeeld gevoeld hebben bij het opvullen van de waterlopen buiten de Dampoort ! Heden is er nog steeds betrekkelijk weinig bewoning tussen het Handelsdok, de Slotendries en de Meerhoutdries. Maurice Van Damme geeft op blz. 7 een overzicht van de bodemverhevenheden, die de scheidingslijn vormen tussen de vallei van de Durme, enerzijds, en deze van de Leie en de Schelde, anderzijds. Zeer opmerkelijk maakt hij een sprong in deze opsomming,

Afb. 6. Vaart van Stekene in de omgeving van de gewezen Baudeloabdij te Sinaai-Waas.

Afb. 7. Oude Spoorwegbrug over de Moervaart, in de omgeving van Splettersput.

alsof Oostakker en Sint-Amandsberg niet bestonden : “...raakt de statie van den ijzerenweg te Drongen, doorsnijdt Mariakerke, richt zich voort ten Zuiden van Wondelgem, gaat door *Meulestede*, onder *Loochristy* voorbij,...”. Zou de doorbraak van deze verhevenheid soms niet gebeurd zijn in de omgeving van de Moerlandstraat ? Men zou geneigd zijn te zeggen, dat het aldaar is, dat men kan inschepen om naar het land van de Moere te varen ! Sint-Amandsberg en Oostakker hebben een brede, lange Waterstraat en zeer weinig waterlopen. Wel zijn aldaar altijd veel klachten over wateroverlast geweest. Zou het waterloopje misschien nog steeds een uitweg zoeken ? Op blz. 21 van “Oostakker Uw gemeente” lezen we : “... Een bijzondere oproep wordt gericht tot de bevolking om mede te werken aan de actie tegen bevuiling van de waterlopen en openbare...”. Het is als een uitdrukkelijke oproep uit een ver volksverleden : “Laat de boel niet wederom verzanden !”

Verschillende plaatsnamen schijnen onze veronderstelling nog te bevestigen. Geen enkele komt ons tegenspreken. De wijk “Krijte” met Krijtestraat, Krijtekerkweg en Groenstraat te Oostakker, doen ons denken, dat het vanuit deze omgeving was, dat het krijt of de kalk, langs het Stekene vaardeken, naar de kalkoven, niet ver van het hogervermelde Groenebrugsken of Kalkbrugske te Gent werd vervoerd. Voor ons zijn nog betekenisvol : de Kemzekestraat te Oostakker (Kemzeke ligt ten oosten van Stekene), de Korteheerweg, de Smalleheerweg en de wijk Smalle Heirweg (misschien van Romeinse oorsprong), de Bijlokelaan te Lochristi (langs het vaardeken en de Leie in verbinding met de Bijlokeabdij te Gent), de Gentbeek en de wijk ‘t Scheepken tussen Zaffelare en Zeveneken, de Genddambeek tegen Daknambrug. De omgeving van de samenvloeiing van de Moervaart en de Zuidlede noemt men Splettersput. Men zou dit kunnen verstaan als de plaats waar een waterloop, in dit geval het Stekene vaardeken, met geweld in twee wordt gesplitst en aldus een put vormt !

Wind, zand en water zijn er overheen gegaan. Mensen hebben in hun eigen belang de evolutie beïnvloed. De glorie tijd van het Stekene vaardeken is vast en zeker lang voorbij !

Ja,... de geschiedenis heeft haar laatste woord nog niet gesproken...

BIBLIOGRAFIE

- “Beschrijving van Gent of geschiedkundige beschouwing van de Stad en hare merkwaardige gebouwen” door G. Celis, Gent, z.d.
“Château des Espagnols à Gand” door A. Van Lokeren, in : *Messenger des Sciences historiques de Belgique*, Brussel 1848

“De Durme vroeger en nu, of de teloorgang van een welvaarts- en probleemrivier” door Marc Van Uytfanghe, Overdruk uit het jaarboek 1978-1979 van de heem- en oudheidkundige kring Zele

“De oude straatnamen van Gent” door dr. Victor Fris, Gent, z.d.

“De Vaart van Stekene” door Willy Nackaerts en Achiel Nobels, Stekene, September 1954

“Etude sur le cours de l’Escaut et de la Lys-Durme au Moyen âge à Gand et en aval” door A.-K. Van Werveke, in : Bulletin de la “Société belge de géographie”, 1892, tome XVI

“Flandria Illustrata” door Antonius Sanderus, Keulen, 1644

“Gent op de wateren en naar de Zee” door Johan Decavele en René De Herdt, Antwerpen, 1976

“Gent’s vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen” door Maurits Gysse-ling, Antwerpen - Brussel - Gent - Leuven, 1954

“Gent, van den oudsten tijd tot heden” door Frans De Potter, Gent 1882

“Het streven van Gent naar de Zee (XIIIe-XIXe eeuw)” door H. Nowé, in : Handelin- gen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Nieuwe reeks, Deel VI 1952, Gent, 1952

“Histoire de Gand” door Victor Fris, Brussel, 1913

“Hoe ontstonden de oudste wegen in de Oost-Oudburg ?” door Maurits Gysse-ling in : Heemkundig nieuws nr. 6 nov.-dec. 1985

“In het openluchtmuseum te Gent, de Arteveldestad” door Suzanne Janssens, Gent, 1980

“Inventaire des Archives de la ville de Gand” door Victor Vander Haeghen, Gent, 1887

“Mémoires sur la Ville de Gand” door Karel-Lodewijk Diericx, Gent 1814

“Oostakker Uw Gemeente”, Oostakker, z.d.

“Recueil de lois, arrêtés, réglemens, etc., concernant l’administration des eaux et pol- ders de la Flandre Orientale” door M.J. Wolters, 1874

“Verslag over den toestand A. der Durme-rivier, B. der Vaart van Stekene, voorge- dragen op het Congres der Katholieke Werken van het arrondissement St.-Nikolaas, den 15 Mei 1905” door Maurice Van Damme

“Gents Woordenboek, Deel 1, G-K” door Lodewijk Lievevrouw-Coopman, Gent, 1950

(1) Volgens Lodewijk Lievevrouw-Coopman op blz. 605 van het “Gents woorden- boek” zou het brugje “Kalkbrugske” genoemd hebben en het vaardeken het “Kalkvaardeke”.

Suzanne JANSSENS
29.12.1985